

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ЛІСОВСЬКА Ольга Михайлівна

УДК 377.3-057.2+ 338.46

**ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ
У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ СФЕРИ ПОСЛУГ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Одеса – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Богданова Інна Михайлівна,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
завідувач кафедри соціальної педагогіки, психології та педагогічних інновацій.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
Єжова Ольга Володимирівна,
Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка,
доцент кафедри теорії і методики технологічної підготовки, охорони праці та безпеки життєдіяльності

кандидат педагогічних наук
Абабілова Наталія Миколаївна,
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського,
доцент кафедри перекладу.

Захист дисертації відбудеться «28» березня 2018 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.01 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Ніщинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопорто-франківська, 36.

Автореферат розіслано «28» лютого 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. А. Княжева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасний ринок праці висуває особливі вимоги до професійної освіти, що зумовлені змінами в соціально-економічному житті країни, включенням до європейського освітнього простору і, як наслідок, новими вимогами суспільства до закладів професійної освіти. Одним із головних завдань професійної освіти є задоволення потреб економіки країни у кваліфікованих і конкурентоспроможних на ринку праці робітниках, сприяння в реалізації державної політики зайнятості населення. Умови ринкової економіки зумовлюють нові завдання щодо навчання та виховання молоді, особливо актуальним стає питання педагогічного забезпечення конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників.

Ринок праці потребує покращення якості підготовки робітничих кадрів, конкурентоспроможності кваліфікованих робітників, особливого значення набуває поєднання вмінь навчатись і реалізовувати свої знання в практичній діяльності. Тому в закладах професійної освіти професійна підготовка майбутніх кваліфікованих робітників повинна бути спрямована на забезпечення конкурентоспроможності на ринку праці, перспектив кар'єрного зростання впродовж життя, готовності до організації власної справи та роботи в підприємницькому середовищі.

Використання новітніх методик для формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти в умовах динамічних змін на ринку праці є найважливішим завданням для професійної освіти й обґрунтовано тим, що розвиток економіки потребує збільшення кількості підготовлених робітників у зв'язку зі значною нестачею робітничих кадрів.

Нормативно-правову базу підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти складають: Конституція України, Закони України «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту», Національна стратегія розвитку освіти в Україні до 2021 року тощо.

Поліпшенню якості підготовки робітничих кадрів, їхньої конкурентоспроможності присвячено праці Т. Андріяко, В. Бикової, Д. Богині, В. Бондаря, Л. Дудко, О. Єжової, В. Кременя, Л. Мітіної, Н. Ничкало, В. Радкевич, та ін. Науковці розглядають проблеми взаємозв'язку професійної освіти і навчання з ринком праці (М. Вачевський, Т. Десятов, Б. Клим, Л. Криницька, Н. Кудикіна, Н. Ничкало та ін.), сутність феномена «конкурентоспроможність робітника», його місце у сфері професійної освіти (С. Алексеєва, І. Вдовенко, Д. Гуменюк, Д. Закатнов, В. Орлов, Т. Стойчик, Л. Сушенцева, О. Сушенцев та ін.).

Проблему формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників досліджено в різних аспектах: педагогічні аспекти конкурентоспроможності фахівців (Ю. Андреев, С. Безбородних, В. Безрукова,

Д. Закатнов, Л. Мітіна, В. Орлов); конкурентоспроможність як чинник переваги майбутніх кваліфікованих робітників у працевлаштуванні (А. Алексєєва, Г. Дегтярьова, М. Карп'юк, Н. Кудикіна). Питання професійної підготовки конкурентоспроможних фахівців у різних інституціях були предметом досліджень Н. Абабілової, І. Вдовенко, Д. Гуменюк, Н. Кудикіної, Т. Стойчик, Л. Сушенцевої та ін.

Доцільність дослідження зумовлена теоретичним і практичним значенням сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників та низкою *суперечностей* між:

- вимогами по-європейськи налаштованих роботодавців до якості підготовки робочої сили та невідповідним рівнем підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти;
- потребами ринку сфери послуг у конкурентоспроможних кваліфікованих робітниках, здатних організувати власну справу і неготовністю випускників закладів професійної освіти до підприємницької діяльності.

Актуальність проблеми, її недостатня теоретична й практична розробленість, виявлені суперечності зумовили вибір теми дисертаційного дослідження «Формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано в межах наукової теми кафедри педагогіки «Інтегративні технології формування і розвитку особистісних та професійних якостей фахівців» (№ 0110U002179), що входить до тематичного плану науково-дослідних робіт Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 8 від 27 березня 2014 року) й узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук при НАПН України (протокол № 4 від 29 квітня 2014 року).

Мета дослідження – науково обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг.

Відповідно до поставленої мети дослідження визначено такі **завдання**:

1. Розкрити сутність і схарактеризувати структуру феномена «конкурентоспроможність майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг», уточнити поняття «конкурентоздатність».

2. Визначити критерії, показники та схарактеризувати рівні сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг.

3. Обґрунтувати педагогічні умови формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг.

4. Розробити й апробувати модель та експериментальну методику формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти.

Предмет дослідження – зміст і методика формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг.

Гіпотеза дослідження – формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг буде відбуватись ефективно, якщо реалізувати такі педагогічні умови: спрямованість змісту освітнього процесу на розвиток в учнів закладів професійної освіти здатності до конкуренції; забезпечення майбутніх кваліфікованих робітників системою знань та практичних умінь щодо організації власної справи; створення рефлексивно-оцінного середовища в освітньому процесі закладу професійної освіти.

Для вирішення поставлених завдань, перевірки гіпотези використано комплекс **методів дослідження**: *теоретичні* – аналіз наукової літератури з метою визначення й теоретичного обґрунтування проблеми формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг; синтез, узагальнення, систематизація – для обґрунтування педагогічних умов формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг; *емпіричні* – діагностичні (анкетування, бесіда, тестування, вивчення продуктів освітньо-пізнавальної діяльності учнів), обсерваційні (пряме й опосередковане педагогічне спостереження, рефлексія власної професійної діяльності) застосовано з метою визначення рівнів сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний і прикінцевий етапи) використано для перевірки дієвості моделі й експериментальної методики формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг; статистичні – кількісний та якісний аналіз результатів дослідження застосовано з метою узагальнення даних експериментальної роботи, методи математичної статистики (критерій Фішера) – для виявлення статистичної значущості одержаних результатів.

База дослідження. Дослідно-експериментальну роботу проведено на базі Одеського професійного ліцею технологій та дизайну Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Державного навчального закладу «Хмельницький центр професійно-технічної освіти сфери послуг», Відокремленого підрозділу «Об'єднане вище професійно-технічне училище сфери послуг» Національного університету «Одеська юридична академія». В експерименті взяли участь майбутні кваліфіковані робітники сфери послуг (196 осіб), викладачі і майстри виробничого навчання (38 осіб). На формувальному етапі педагогічного експерименту було задіяно 102 учня.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*: розкрито сутність і структуру феномена «конкурентоспроможність майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг» (стимульовально-мотиваційний, когнітивно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний компоненти); визначено критерії (настановно-спонукальний, змістово-процесуальний, креативно-оцінний) і показники конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг; схарактеризовано рівні її сформованості (достатній, задовільний, низький); обґрунтовано педагогічні умови формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг (спрямованість змісту освітнього процесу на розвиток в учнів закладів професійної освіти здатності до конкуренції; забезпечення майбутніх кваліфікованих робітників системою знань та практичних умінь щодо організації власної справи; створення рефлексивно-оцінного середовища в освітньому процесі закладу професійної освіти); розроблено модель формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг (мотиваційно-змістовий, діяльнісно-практичний, рефлексивно-оцінний етапи); уточнено поняття «конкурентоздатність». Подальшого розвитку набула професійна підготовка майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг у закладах професійної освіти.

Практичне значення дослідження полягає в розробленні й апробації діагностувальної та експериментальної методик формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг, оновленні та поглибленні міждисциплінарного змісту процесу формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг на теоретичному (щодо змісту освітніх дисциплін основних циклів підготовки, виробничої практики, тематики навчально-виробничої роботи учнів), методичному (розроблено систему вправ, завдань, тестів) рівнях, розробленні елективного курсу «Основи організації власної справи» і робочого зошиту до курсу. Матеріали дослідно-експериментальної роботи можуть бути

використані в процесі професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг у закладах професійної освіти.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Одеського професійного ліцею технологій та дизайну Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (довідка № 122 від 29.06.2016 р.), Державного навчального закладу «Хмельницький центр професійно-технічної освіти сфери послуг» (довідка № 497 від 15.03.2016 р.), Відокремленого підрозділу «Об'єднане вище професійно-технічне училище сфери послуг Національного університету «Одеська юридична академія» (довідка № 110 від 11.07.2016 р.), Державного навчального закладу «Одеський професійний ліцей сфери послуг Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського» (довідка № 61 від 04.05.2016 р.).

Достовірність наукових положень і результатів дослідження забезпечено методологічним і теоретичним обґрунтуванням вихідних концептуальних положень; використанням методів дослідження, адекватних об'єктові, предмету, меті та завданням дослідження; кількісним і якісним аналізом отриманих результатів; експериментально-дослідною перевіркою висунутої гіпотези; статистичним обробленням експериментальних даних.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження висвітлено в доповідях і повідомленнях на наукових конференціях різного рівня: міжнародних – «Теорія та практика управління педагогічним процесом» (Одеса, 2014), «Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток» (Одеса, 2015), «Сучасні тенденції у педагогічній освіті і науці України та Ізраїлю: шляхи до інтеграції» (Ізраїль, 2015), «Вища школа в контексті євроінтеграційних процесів» (Черкаси, 2017), «Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі» (Одеса, 2017); всеукраїнських – «Інноваційна професійно-технічна освіта: пошуки шляхів оновлення» (Київ, 2015, Біла Церква, 2016), «Студентські соціальні ініціативи: реалії та перспективи» (Одеса, 2014, 2015, 2016, 2017); регіональних – «Професійна кар'єра випускника ПТНЗ: сучасний стан і перспективи формування» (Одеса, 2012), «Вектори інноваційного розвитку в ОПЛТД» (Одеса, 2014).

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено у 18 одноосібних наукових працях, зокрема: 5 статей у наукових фахових виданнях України, 1 – у періодичному науковому виданні іноземної держави (Ізраїль), 5 – апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (218 найменувань), 13 додатків на 56 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 260 сторінок (із них 161 сторінка основного тексту). Робота містить 13 таблиць і 10 рисунків, що обіймають 3 сторінки основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання і методи дослідження, висвітлено наукову новизну одержаних результатів, їх практичне значення, подано відомості про апробацію та впровадження результатів роботи, структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі **«Теоретичні засади формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг»** представлено стан проблеми формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників, проведено теоретичне дослідження законодавчих актів і положень, науково-дослідних робіт вітчизняних і зарубіжних авторів, економічної та психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження; визначено сутність і структуру феномена **«конкурентоспроможність майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг»**, уточнено поняття **«конкурентоздатність»**, визначено й обґрунтовано педагогічні умови формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг.

Теоретичний аналіз наукової літератури засвідчив, що поняття **«конкуренція»** і **«конкурентоспроможність»** як економічні категорії у науковій економічній літературі висвітлено достатньо широко. Проте єдиного підходу до визначення економічної сутності понять **«конкуренція»** та **«конкурентоспроможність»** у вітчизняній і зарубіжній науці не існує. Здебільшого науковці (Г. Азоєв, Г. Ковальчук, С. Мочерний, Р. Фатхутдінов, А. Юданов) вважають, що конкуренція – це економічне суперництво між виробниками товарів і послуг за більш вигідні умови виробничої діяльності, збуту товарів та послуг, отримання завдяки цьому максимального прибутку. Поняття **«конкурентоспроможність»** буде дієвим тільки в умовах конкуренції і через конкуренцію. Аналіз економічної літератури щодо встановлення змісту цього поняття свідчить про наявність багатоаспектного трактування терміна **«конкурентоспроможність»**. Під конкурентоспроможністю науковці (Е. Горбашко, Н. Дробітько, І. Сіваченко, О. Скібіцький, А. Юданов) розуміють наявність властивостей, що забезпечують перевагу над конкурентами. Особлива увага в економічній літературі приділяється питанням конкурентоспроможності підприємства, складниками якого є конкурентоспроможність продукції та персоналу. Дослідники розуміють конкурентоспроможність підприємства як сукупність порівняльних переваг стосовно конкурентів (І. Должанський, О. Кузьмін), конкурентоспроможність продукції – як сукупність споживчих властивостей товару (С. Гаркавенко, Т. Репіч), конкурентоспроможність персоналу (О. Грішнова, О. Шпирко, С. Щур) – як здатність випереджати інших, використовуючи свої переваги в досягненні поставлених цілей.

У психолого-педагогічній літературі конкуренцію розглядають як одну з основних форм організації міжособистісної взаємодії, що характеризується

досягненням індивідуальних або групових цілей та інтересів в умовах протистояння тим, хто домагається тих самих цілей та інтересів іншими індивідами або групами (С. Головін); як готовність і бажання активно взаємодіяти зі світом, відсутність страху перед цією взаємодією (О. Шмельов). Конкурентоспроможність визначають як відповідність робітника вимогам внутрішнього і світового ринку праці щодо здатності застосовувати в професійній діяльності інноваційні матеріали, обладнання, техніку, інноваційні виробничі технології, що знижують вартість виробництва і забезпечують зростання прибутку (Н. Кудикіна); багатовекторну поліфонічну, інтегративну соціально детерміновану характеристику спеціаліста, розвиток якої зумовлений зовнішніми чинниками (тенденції розвитку ринку праці, конкретна соціокультурна ситуація, менталітет) і внутрішніми умовами (ієрархія потреб, ціннісні орієнтації, поведінкові стратегії, професійні компетенції та особистісний потенціал) (С. Безбородих).

Узагальнюючи науковий фонд, звертаємо увагу на ідентичність уживання таких понять, як «конкурентоспроможність» і «конкурентоздатність» (І. Должанський, О. Драган, Л. Дудко). Уточнимо поняття «конкурентоздатність» як здатність особистості до конкурентної боротьби, що визначається психологічними характеристиками особистості.

На основі аналізу наявних у науці досліджень і власного теоретичного аналізу проблеми, конкурентоспроможність майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг трактуємо як інтегральну динамічну характеристику особистості, що відбивається на здатності суб'єкта праці презентувати свої професійні можливості на ринку сфери послуг і перемагати в конкурентній боротьбі.

Компонентами конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг визначено: стимулювально-мотиваційний, сприяє формуванню у майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг прагнення до успіху та уникнення невдач, потреби в самовдосконаленні, позитивної мотивації досягнення; когнітивно-діяльнісний, що передбачає обізнаність майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг зі змістом дисциплін загальнопрофесійної, професійно-теоретичної та професійно-практичної підготовки, із їх специфікою; особистісно-рефлексивний, який передбачає оцінювання майбутніми кваліфікованими робітниками сфери послуг власних перспектив щодо конкурентоспроможності на ринку праці та відповідність вимогам сучасного ринку праці, здатність до прогнозування й адекватної оцінки своїх дій та їх результату, а також оцінювання своєї підготовленості до професійної діяльності.

Педагогічними умовами формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг було обрано: спрямованість змісту освітнього процесу на розвиток в учнів закладів професійної освіти здатності до конкуренції; забезпечення майбутніх

кваліфікованих робітників системою знань та практичних умінь щодо організації власної справи; створення рефлексивно-оцінного середовища в освітньому процесі закладу професійної освіти.

У другому розділі «Дослідно-експериментальна робота з реалізації педагогічних умов формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг» визначено критерії, показники, схарактеризовано рівні сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг, розроблено й апробовано модель та експериментальну методику формування досліджуваного конструкту, здійснено аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи.

Критеріями сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг виступили: настановно-спонукальний із показниками: прагнення до успіху та уникнення невдач у майбутніх кваліфікованих робітників; наявність позитивної мотивації досягнення у майбутніх кваліфікованих робітників; змістово-процесуальний із показниками: глибина та повнота обсягу знань, умінь і навичок; узагальненість знань, умінь та навичок майбутніми кваліфікованими робітниками; виконання операцій із дотриманням дій їх послідовності майбутніми кваліфікованими робітниками; використання інформаційно-освітніх ресурсів у майбутній професійній діяльності; креативно-оцінний із показниками: схильність до творчості; спроможність до конкуренції; наявність підприємницьких здібностей.

Для визначення рівнів сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг відповідно до кожного з критеріїв і показників було задіяно низку діагностувальних методик: настановно-спонукальний (методика, за Н. Фетіскіним, «Діагностика мотивації успіху і боязні невдач», методика А. Мехрабіан «Діагностика мотивації досягнення»); змістово-процесуальний (результати підсумкових тематичних атестацій із навчальних предметів професійного циклу, виробничого навчання і навчальної дисципліни «Інформаційні технології», тестове завдання «Використання інформаційно-освітніх ресурсів у майбутній професійній діяльності»); креативно-оцінний (методика Е. Туник «Діагностика особистісної креативності», методика, за Н. Фетіскіним, «Експрес-діагностика особистісної конкурентоспроможності», методика, за С. Комінко, Г. Кучер, «Методика визначення підприємницьких здібностей»).

На основі визначених критеріїв і показників було схарактеризовано рівні сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг (достатній, задовільний, низький).

Достатній рівень сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг

характеризується вираженою допитливістю, схильністю до творчості, постійним пошуком нових шляхів і способів мислення, вивченням різних можливостей вирішення задач; розвинутою уявою; пізнанням складних явищ, задач; вираженою схильністю до ризику, спроможністю до конкуренції, наявністю чіткої мети, відстоюванням своїх ідей, наполегливістю в досягненні цілей; наявністю позитивної мотивації досягнення, адекватної самооцінки. Майбутні кваліфіковані робітники цього рівня мають глибокі й міцні базові знання, уміння і практичні навички, прагнуть до зростання професійних знань, здатні виконувати самостійно операції із дотриманням дій послідовності, у них наявний досвід практики в конкретному аспекті роботи, цілеспрямовано використовують інформаційно-освітні ресурси в професійній діяльності. Виконуючи роботу, учні активні, схильні до прояву ініціативи, легко долають перешкоди, цілеспрямовані, адекватно оцінюють свої невдачі, у них домінує прагнення до успіху, вони впевнені у своїх силах, і в тому, що виконують доручену роботу якісно, вони володіють необхідними якостями, щоб стати підприємцями.

Задовільний рівень є базовим у сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг. Учні цього рівня характеризуються наявністю підприємницьких здібностей, здатності до творчості, схильності до ризику та спроможності до конкуренції, допитливістю. Майбутні кваліфіковані робітники цього рівня мають базові знання, уміння і практичні навички, здатні виконувати окремі види операції із дотриманням дій послідовності, здебільшого розуміють необхідність використовувати інформаційно-освітні ресурси в майбутній професійній діяльності. Мотиваційний напрям не виражений, тобто учні одночасно можуть налаштовувати себе на успіх і боятися невдачі. При виконанні роботи більше домінує бажання і прагнення уникати невдачі. Учні усвідомлюють необхідність долати перешкоди й досягати поставлених цілей.

Низький рівень сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг характеризується низькою здатністю до творчості, спроможністю до конкуренції; відсутністю допитливості, підприємницьких здібностей, творчої уяви, схильності до ризику, безініціативністю. Учні бояться невдачі, щось зробити гірше, ніж від них очікують. При виконанні будь-якої роботи налаштовують себе на негативні результати і не бачать успіху у виконаній роботі. Майбутні кваліфіковані робітники цього рівня мають обмежений обсяг знань, умінь, навичок, які є здебільшого загальними за характером, здатні частково виконувати окремі види операцій із порушенням дотримання дій послідовності. Учні не усвідомлюють необхідність використання інформаційно-освітніх ресурсів у майбутній професійній діяльності.

Результати констатувального етапу експерименту засвідчили, що на низькому рівні перебувало 52,0% учнів експериментальної групи (далі – ЕГ) та

54,3% – контрольної (далі – КГ), на задовільному рівні було 38,2% майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг ЕГ і 36,1% – КГ, на достатньому рівні виявлено 9,8% респондентів ЕГ і 9,6% – КГ.

Формувальному етапу дослідження передувала підготовча робота з викладачами і майстрами виробничого навчання, які були задіяні в подальшій експериментальній роботі. Було проведено засідання методичної комісії сфери послуг, у процесі якого прочитано лекції щодо змісту і методики формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг. На засіданнях методичної комісії викладачами і майстрами виробничого навчання був послідовно доповнений навчальний матеріал з нормативних дисциплін темами, спрямованими на формування конкурентоспроможності; визначено тематику проведення тренінгів, майстер-класів, семінарів професійного спрямування.

На підставі теоретичного дослідження й одержаних на констатувальному етапі експерименту результатів було розроблено модель формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг (див рис.), що обіймала мету (цільовий блок), етапи формування досліджуваного феномена (мотиваційно-змістовий, діяльнісно-практичний, рефлексивно-оцінний), педагогічні умови, форми, методи і засоби навчання (організаційно-змістовий блок) і компоненти, критерії, результат дослідження (результативний блок).

Метою першого – мотиваційно-змістового – етапу було: забезпечення знань майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг із нормативних навчальних дисциплін, формування позитивної мотивації досягнення, сприяння розвитку здатності до конкуренції. Задля цього зміст освітніх предметів загальнопрофесійної («Основи галузевої економіки і підприємництва», «Основи правових знань», «Техніка пошуку роботи»), професійно-теоретичної («Спеціальна технологія», «Професійна етика та культура спілкування») і професійно-практичної («Виробниче навчання») підготовки був доповнений питаннями, пов'язаними з відкриттям власної справи та здатністю до конкуренції: «Організація супроводу бізнесу», «Лідерство у конкуренції», «Дослідження ринку збуту, канали збуту», «Аналіз конкуренції», «Стратегії маркетингу», «Створення та реєстрація приватного підприємства», «Моніторинг стану галузі сфери послуг в Одеській області», «Основні принципи залучення клієнтів», «Чинники, що впливають на рішення клієнта про обслуговування».

Формами і методами цього етапу виступили: лекції-дискусії («Реалізація професійної кар'єри», «Нормативно-правове забезпечення приватного підприємництва», «Юридичний план підприємства»), реферативні роботи

Рис. Модель формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг

(«Цінність власного професійного й особистісного ресурсів», «Мистецтво співбесіди з роботодавцем», «Резюме»), конкурси фахової майстерності з професій «Кравець», «Перукар (перукар-модельєр)». Засобами цього етапу виступили електронні освітні ресурси (сервіс «Хмара», сервіс «Google Classroom», «Електронна бібліотека»).

Другий – діяльнісно-практичний – етап було спрямовано на забезпечення майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг системою знань і практичних умінь щодо організації власної справи в процесі елективного курсу «Основи організації власної справи». У процесі опанування теоретичного матеріалу учні засвоїли зміст ключових понять: бізнес, власна справа, соціально-економічне середовище підприємницької діяльності, механізм створення приватного підприємства. За змістом означених лекцій на практичних заняттях було обговорено такі проблемні питання, як «Чинники впливу на підприємницьку діяльність», «Оцінка стану потреб ринкових послуг», «Аналіз підприємницького середовища», учні виконували практичні завдання («Формування власних варіантів бізнес-ідей», «Розроблення стратегії маркетингу приватного підприємства», «Виконання порівняльного аналізу ринкових стратегій та найближчих конкурентів за визначеними критеріями», «Основні види ризиків та організація заходів захисту для приватного підприємства») тощо. У ході практичних занять майбутні кваліфіковані робітники сфери послуг працювали із заздалегідь розробленим робочим зошитом до елективного курсу. Учні самостійно вивчали додаткову літературу щодо організації власної справи, вирішували практичні завдання з подальшою демонстрацією на відповідних практичних заняттях: самостійно визначали структуру компанії, розробляли стратегію розвитку бізнесу, проводили маркетингові дослідження, організовували рекламну кампанію тощо. Підсумковою роботою були розроблення та презентація бізнес-ідеї щодо відкриття власної справи, що включала як індивідуальне виконання завдання, так і роботу в малих групах.

Формами і методами цього етапу виступили: метод «Опитування експертів», науково-практична конференція «Професійна кар'єра випускника закладу професійної освіти: сучасний стан і перспективи формування», конкурс-практикум «Власна справа», тренінги «Фінансова грамотність», «Власна справа – відкриття рахунків у банку», «Фінансова абетка випускника: «Заплануй та організуй свій бізнес сам, а банк тобі в цьому допоможе», «Як завоювати клієнта?», майстер-класи «Самоорганізація випускника професійного ліцею і його професійна кар'єра», «Державна реєстрація юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців».

Третій – рефлексивно-оцінний – етап був спрямований на створення рефлексивно-оцінного середовища в закладі професійної освіти з метою формування в майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг умінь

самооцінювання, самоаналізу, роботи над собою і на підставі цього здійснення подальшого саморозвитку. У процесі педагогічного експерименту підтверджено, що для ефективного формування конкурентоспроможності потрібні раннє виявлення учнів з певними особистісними якостями і діагностика їхніх здібностей, проведення аналізу успішності учнів щосеместрово. З цією метою було проведено: складання рейтингових таблиць успішності учнів за професійним спрямуванням за підсумками семестру; складання особових карток учнів, що включали: рейтингові дані їхньої успішності, досягнення за період навчання, успішність із предметів теоретичної та професійно-практичної підготовки, дані діагностики за показниками: наявність мотивації до успіху і боязні невдач, наявність позитивної мотивації досягнень, схильність до творчості, спроможність до конкуренції, наявність підприємницьких здібностей.

Для створення рефлексивно-оцінного середовища використано такі форми і методи навчання: самоспостереження, ведення щоденників виробничого навчання та виробничої практики з метою здійснення самоаналізу власної виробничої діяльності, аналізу виробничих ситуацій («Використання нового інструменту, оснащення, нових матеріалів», «Раціональні режими обробки й організації праці»; «Порушення технологічного режиму», «Вибір раціональних режимів технологічних процесів у конкретних умовах при різноманітні чинників», участь у майстер-класах професійного спрямування з професій «Кравець», «Перукар (перукар-модельєр)», проведення рефлексивних бесід («Підготовка й аналіз співбесіди з роботодавцем», «Аналіз виробничої практики учнів на підприємствах сфери послуг»), семінарів (базові «Фасони чоловічих стрижок», «Техніка фарбування блондинок», «Техніка фарбування сивого волосся», «Напрями розвитку техніки і технології у виготовленні одягу», «Технологія виготовлення поясних швейних виробів»; інтенсивні «Креатив у салонній роботі. Використання модних елементів у стрижках і зачісках при створенні образу», «Актуальні комерційні салонні стрижки», «Логічне використання технік стрижки в роботі з волоссям», «Cosplay як вид професійної діяльності приватного підприємця», «Технологія створення колекції одягу»), рольових ігор («Створення служби контролю якості» тощо), тренінгів.

На третьому етапі було проведено тренінг «Створення професійного портфоліо», у ході якого учні отримали знання, необхідні для створення власного професійного портфоліо, формування й удосконалення навичок презентації власної професійної діяльності для перемоги в конкурентній боротьбі. За допомогою рекомендацій щодо складання портфоліо майбутні кваліфіковані робітники сфери послуг розробили власні портфоліо для реальної демонстрації роботодавцям своїх професійних знань, умінь і навичок.

Тренінг «Самопрезентація у трудовій діяльності» передбачав формування знань і вмінь ефективною самопрезентації, виконання вправ «Інформування

клієнтів», «Потреби споживача», проведення дебрифінгу в малій групі щодо обрання шляхів повідомлення клієнтів, презентації власної професійної діяльності. У ході проведення тренінгу майбутні кваліфіковані робітники сфери послуг набули навичок особистого спілкування з клієнтом, інформування клієнтів, визначення потреб споживача й закономірностей його економічної поведінки; сутності самопрезентації, її місця у трудовій діяльності.

Під час проведення професійних тренінгів здійснено практичну підготовку учнів на рівні робітничої професії. Тренінги проводилися за такою тематикою: загальні для всіх професій сфери послуг: «Ідея бізнесу», «Перемови в діяльності підприємця. Тактика ведення перемов», «Стратегія і тактика працевлаштування»; для професій «Кравець», «Кравець; вишивальник» – «Організація роботи швейного ательє», «Методика прийому замовлень від населення»; для професії «Перукар (перукар-модельєр)» – «Зустріч клієнта», «Організація роботи салону краси». Для формування вмінь самооцінювання, самоаналізу учням пропонувалося виконати вправи «Мій професійний потенціал», «Перевір свої риси», «Я в професії через кілька років».

На прикінцевому етапі дослідження було проведено підсумкові зрізи в експериментальній і контрольній групах з метою визначення ефективності розробленої моделі, експериментальної методики та педагогічних умов формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг (див. табл.).

Таблиця

**Порівняльні дані рівнів сформованості конкурентоспроможності
майбутніх кваліфікованих робітників
у закладах професійної освіти сфери послуг
на констатувальному і прикінцевому етапах дослідження**

Рівні	Констатувальний етап, %		Прикінцевий етап, %	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Достатній	9,8	9,6	31,4	11,7
Задовільний	38,2	36,1	54,9	41,5
Низький	52,0	54,3	13,7	46,8

Як свідчить таблиця, на прикінцевому етапі було виявлено суттєві позитивні зміни щодо рівнів сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг ЕГ: достатнього рівня досягли 31,4% респондентів (було 9,8%), на задовільному рівні виявилось 54,9% (було 38,2%), на низькому рівні залишилося 13,7% (було 52,0%) майбутніх кваліфікованих робітників. В учнів КГ виявлено незначні зміни. Так, на достатньому рівні стало 11,7% (було 9,6%), на задовільному рівні виявилось 41,5% (було 36,1%), на низькому рівні залишилося 46,8% (було 54,3%) майбутніх кваліфікованих робітників сфери

послуг.

Задля здійснення об'єктивної оцінки отриманих результатів експерименту було використано метод статистичної обробки даних за критерієм Фішера. У процесі порівняння отриманих результатів на констатувальному і прикінцевому етапах дійшли висновку щодо ефективності запропонованих педагогічних умов, моделі й експериментальної методики формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг.

ВИСНОВКИ

У дисертації досліджено проблему формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг, що знайшла відображення в розробленні, науковому обґрунтуванні, апробації педагогічних умов, моделі й експериментальної методики формування означеного феномена.

1. Науково обґрунтовано сутність феномена «конкурентоспроможність майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг» як інтегральної динамічної характеристики особистості, що відбивається на здатності суб'єкта праці презентувати свої професійні можливості на ринку сфери послуг і перемагати в конкурентній боротьбі.

Уточнено поняття «конкурентоздатність» як здатність особистості до конкурентної боротьби, що визначається психологічними характеристиками особистості.

Обґрунтовано структуру феномена «конкурентоспроможність майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг», яку репрезентують стимулювально-мотиваційний, когнітивно-діяльнісний та особистісно-рефлексивний компоненти.

3. Науково обґрунтовано й упроваджено такі педагогічні умови формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг: спрямованість змісту освітнього процесу на розвиток в учнів закладів професійної освіти здатності до конкуренції; забезпечення майбутніх кваліфікованих робітників системою знань та практичних умінь щодо організації власної справи; створення рефлексивно-оцінного середовища в освітньому процесі закладу професійної освіти.

4. Визначено критерії і показники сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг: настановно-спонукальний (прагнення до успіху та уникнення невдач у майбутніх кваліфікованих робітників; наявність позитивної мотивації досягнення у майбутніх кваліфікованих робітників); змістово-процесуальний (глибина та повнота обсягу знань, умінь і навичок; узагальненість знань, умінь і навичок майбутніми кваліфікованими робітниками; виконання операцій із

дотриманням дій їх послідовності майбутніми кваліфікованими робітниками; використання інформаційно-освітніх ресурсів у майбутній професійній діяльності); креативно-оцінний (схильність до творчості, спроможність до конкуренції, наявність підприємницьких здібностей). Виокремлено рівні сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг: достатній, задовільний і низький.

5. Розроблено, науково обґрунтовано й апробовано модель і експериментальну методику формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг, що містила мету (цільовий блок), етапи формування досліджуваного феномена (мотиваційно-змістовний, діяльнісно-практичний, рефлексивно-оцінний етапи), педагогічні умови, форми, методи і засоби навчання (організаційно-змістовий блок), компоненти, критерії, результат дослідження (результативний блок).

6. Експериментальним шляхом встановлено позитивну динаміку рівнів сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг. За результатами прикінцевого етапу експерименту було виявлено суттєві позитивні зміни щодо рівнів сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг експериментальної групи: достатнього рівня досягли 31,4% респондентів (було 9,8%), на задовільному рівні виявилось 54,9% (було 38,2%), на низькому рівні залишилося 13,7% (було 52,0%) майбутніх кваліфікованих робітників. Застосування критерію Фішера засвідчило суттєву відмінність одержаних результатів в експериментальній і контрольній групах, що є результатом запровадження в освітній процес закладів професійної освіти педагогічних умов, моделі й експериментальної методики формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг.

Положення, розглянуті в дисертаційному дослідженні не вичерпують усіх аспектів досліджуваної проблеми формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг. Перспективи подальших наукових пошуків полягають у вивченні особливостей формування конкурентоспроможності для кваліфікованих робітників інших професій сфери послуг.

Список опублікованих праць з теми дисертації

1. Лісовська О. М. Впровадження передового європейського досвіду в систему ПТНЗ для підготовки конкурентоспроможного робітника / О. М. Лісовська // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. – 2015. – № 3. – С. 196–103.

2. Лісовська О. М. Формування креативності в майбутніх кваліфікованих робітників / О. М. Лісовська // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. – 2016. – № 2. – С. 40–46.

3. Лісовська О. М. Конкурентоспроможність майбутніх кваліфікованих робітників: результати формульованого експерименту / О. М. Лісовська // Вісник Черкаського університету. Серія : Педагогічні науки. – 2017. – № 7. – С. 76–78.

4. Лісовська О. М. Реалізація педагогічних умов формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників професійних навчальних закладів сфери послуг / О. М. Лісовська // Педагогічний альманах : збірник наукових праць КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти». – 2017. – С. 149–154.

5. Lisovska O. M. Characteristics of Levels of Future Skilled Workers' Competitiveness Maturity / O. M. Lisovska // Наука і освіта. – Одеса, 2017. – № 5/CLVIII. – С. 104–107.

6. Lisovska O. M. Peculiarities of formation of graduates' entrepreneurial skills in vocation educational establishment / O. M. Lisovska // Modern tendencies in the pedagogical science of Ukraine and Israel : the way to integration. – Ariel, 2015. – С. 215–220.

7. Лісовська О. М. Розвиток ключових компетентностей педагогічних працівників в умовах професійного ліцею / О. М. Лісовська // Матеріали Регіональної науково-практичної конференції [«Професійна кар'єра випускника ПТНЗ : сучасний стан і перспективи формування»], (24 лютого, 2012 р.). – Одеса, 2012. – С. 25–28.

8. Лісовська О. М. Вектори інноваційного розвитку в ОПЛТД / О. М. Лісовська // Матеріали Регіональної науково-практичної конференції [«Інтеграційні процеси в сфері професійної освіти для створення єдиного освітнього простору ПТНЗ і загальноосвітніх навчальних закладів»], (19 лютого, 2014 р.). – Одеса, 2014. – С. 7–10.

9. Лісовська О. М. Умови формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у професійних навчальних закладах сфери послуг / О. М. Лісовська // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції [«Студентські соціальні ініціативи: реалії та перспективи»], (23 квітня, 2014 р.). – Одеса, 2014. – С. 184–189.

10. Лісовська О. М. Підготовка конкурентоспроможного робітника – вимога сьогодення / О. М. Лісовська // Матеріали Міжнародної науково-методичної конференції [«Теорія та практика управління педагогічним процесом»], (19–21 червня, 2014 р.). – Одеса, 2014. – С. 93–99.

11. Лісовська О. М. Впровадження хмарних технологій в навчально-виробничий процес професійного навчального закладу / О. М. Лісовська // Матеріали Міжнародної науково-методичної конференції [«Становлення

особистості професіонала: перспективи й розвиток»], (27–28 лютого, 2015 р.). – Одеса, 2015. – С. 232–234.

12. Лісовська О. М. Використання інформаційних технологій (хмарні технології, електронна бібліотека тощо) для підготовки конкурентоспроможних майбутніх кваліфікованих робітників в професійних навчальних закладах / О. М. Лісовська // Матеріали VI всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції [«Інноваційна професійно-технічна освіта: пошуки шляхів оновлення»], (16 березня–13 квітня, 2015 р.) – Київ, 2015. – С. 63–65.

13. Лісовська О. М. Конкуренція і конкурентоспроможність: сутність і тлумачення / О. М. Лісовська // Матеріали Всеукраїнської міжвузівської науково-практичної конференції для студентів і молодих науковців [«Студентські соціальні ініціативи: реалії та перспективи»], (22 квітня, 2015 р.) – Одеса, 2015. – С. 135–140.

14. Лісовська О. М. Деякі аспекти розвитку професійно-технічної освіти в сучасних умовах / О. М. Лісовська // Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції [«Інноваційна професійно-технічна освіта: пошуки шляхів оновлення»], (28 березня–21 квітня, 2016 р.) – Біла Церква, 2016. – С. 28–30.

15. Лісовська О. М. Компоненти, критерії та показники сформованості конкурентоспроможності у майбутніх кваліфікованих робітників / О. М. Лісовська // Матеріали Всеукраїнської міжвузівської науково-практичної конференції для студентів і молодих науковців [«Студентські соціальні ініціативи: реалії та перспективи»], (22 квітня, 2016 р.) – Одеса, 2016. – С. 166–170.

16. Лісовська О. М. Рівнева характеристика компонентного складу сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників / О. М. Лісовська // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції присвяченої 200-чю Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського [«Студентські соціальні ініціативи: реалії та перспективи»], (20 квітня, 2017 р.) – Одеса, 2017. – С. 72–78.

17. Лісовська О. М. Конкурентоспроможність майбутніх кваліфікованих робітників: результати формувального експерименту / О. М. Лісовська // Міжнародна науково-практична конференція [«Вища школа в контексті євроінтеграційних процесів»], (26–27 квітня, 2017 р.) – Черкаси, 2017. – С. 110–112.

18. Лісовська О. М. Характеристика рівнів сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників / О. М. Лісовська // III міжнародний конгрес [«Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі»], (18–21 травня, 2017 р.) – Одеса, 2017. – С. 82–83.

Анотація

Лісовська О. М. Формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у професійних навчальних закладах сфери послуг. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки України. – Одеса, 2018.

У дисертаційній роботі досліджено проблему формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг. Уперше визначено й науково обгрунтовано сутність феномена «конкурентоспроможність майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг». Науково обгрунтовано структуру феномена «конкурентоспроможність майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг» і його структуру (стимульовально-мотиваційний когнітивно-діяльнісний та особистісно-рефлексивний компоненти). Виявлено критерії (настановно-спонукальний, змістово-процесуальний, креативно-оцінний) і показники, схарактеризовано рівні сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг (достатній, задовільний, низький); визначено й обгрунтовано педагогічні умови формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг (спрямованість змісту освітнього процесу на розвиток в учнів закладів професійної освіти здатності до конкуренції; забезпечення майбутніх кваліфікованих робітників системою знань та практичних умінь щодо організації власної справи; створення рефлексивно-оцінного середовища в освітньому процесі закладу професійної освіти). Уточнено поняття «конкурентоздатність». Розроблено, науково обгрунтовано й апробовано модель і експериментальну методику формування означеного феномена, елективний курс «Основи організації власної справи».

Ключові слова: конкурентоспроможність, майбутні кваліфіковані робітники, сфера послуг, заклад професійної освіти, педагогічні умови, модель формування конкурентоспроможності.

Summary

Lisovska O. M. Future skilled workers' competitiveness formation invocational education institutions in the sphere of services. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Pedagogical Sciences. Speciality 13.00.04 «Theory and methodology of professional education». – State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky», Ministry of Education and Science of Ukraine. – Odessa, 2018.

The problem of future skilled workers' competitiveness formation in vocational education institutions in the sphere of services is investigated in the thesis. For the first time, the essence of the phenomenon "future skilled workers' competitiveness in the sphere of services" was determined and scientifically substantiated as an integrated dynamic individual's characteristic, which reflects the ability of the subject of labor to present their professional opportunities in the market of services and win in a competitive struggle. The structure of the "future skilled workers' competitiveness in the sphere of services" and its structure (stimulatory-motivational, cognitive and active, personal-reflexive components) were scientifically substantiated. The criteria (instructive-inductive, content-procedural, creatively-estimated) and indicators were determined, the levels of future skilled workers' competitiveness formation in vocational education institutions in the sphere of services were characterized (sufficient, satisfactory, low); the pedagogical conditions for forming future skilled workers' competitiveness formation in vocational education institutions in the sphere of services were determined and grounded (orientation of the educational process content for the development of students' ability to compete in education institutions; the provision of future skilled workers with a system of knowledge and practical skills in the organization of their own business; the creation of a reflexive and estimated environment in the educational process of vocational education institution). The concept of "competitiveness" was specified. A model (motivational-substantive, active-practical, reflexive-estimated stages) and an experimental method for the formation of this phenomenon were developed, scientifically substantiated and tested.

The purpose of the first –motivational-substantive stage was: to provide future skilled workers with knowledge in the field of services in normative disciplines, to form positive motivation for achievement, to promote the development of the ability to compete. For this purpose, the content of educational subjects of general-professional, theoretical-professional training was supplemented with issues related to the opening of their own business and the ability to compete. The forms and methods of this stage were: lectures-discussions, abstract works, contests of professional skill. The means of this stage were electronic educational resources (Service «Cloud», «Google Classroom Services», «Electronic Library»).

The second – active-practical stage was aimed at providing future skilled workers in the sphere of services sector with a system of knowledge and practical skills in organizing their own business during the elective course «Fundamentals of own business organization». A workbook for the elective course was developed. The final work was the development and presentation of a business idea to open their own business. The forms and methods of this stage were: method «Expert Surveys», scientific and practical conferences, contests-workshops, trainings, master classes.

The third – reflexive-estimated stage was aimed at creating a reflexive and evaluative environment in vocational education institution with the aim of forming

future skilled workers' self-estimation, self-analysis, self-workand on this basis – further self-development.

The following forms and methods of teaching were used to create a reflexive-estimating environment: compiling rating tables of pupils' progress according to the professional orientation based on the results of the semester; compilation of personal students' cards, which included: rating data of the student's progress; his achievements for the period of study; achievement in the subjects of theoretical and vocational-practical training; data of diagnostics according to rates (presence of motivation for success and fear of failures, presence of positive motivation to achievements, propensity to creativity, ability to compete, presence of entrepreneurial abilities); conducting diaries of production training and production practice; introspection; participation in master classes of professional direction; conducting reflexive conversations, seminars, role-playing games, trainings.

Positive dynamics of levels of future skilled workers' competitiveness formation in vocational education institutions in the sphere of services was determined experimentally. The difference between the results obtained in the experimental and control groups is significant, that is the result of the introduction of pedagogical conditions of future skilled workers' competitiveness formation in the vocational education institutions in the sphere of services into educational process of professional education institutions.

Key words: competitiveness, future skilled workers, sphere of services, vocational education institution, pedagogical conditions, model of competitiveness formation.

Підписано до друку 26.02.2018.
Обсяг 0,9 друк. арк. Формат 60x88/16 Зам. № 1155/18
Наклад 100 прим.

Надруковано у ФОП Бондаренко М. О.
м. Одеса, вул. В. Арнаутська, 60
т. +38 0482 35 79 76
info@aprel.od.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 4684 від 13.02.2014 р.